İDİL

ÇİNİ SANATINDA BİTKİSEL MOTİFLERLE ÖZGÜN TASARIMLAR

Mine ERDEM KÖROĞLU
Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, mineerdemkoroglu@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1835-749X

Erdem Köroğlu, Mine. "Çini Sanatında Bitkisel Motiflerle Özgün Tasarımlar". idil, 114 (2024/2): s. 184–195. doi: 10.7816/idil-13-114-03

ÖZ

Mimari ile paralel bir gelişme gösteren çini sanatı, Anadolu yapılarındaki duvarların yüzeylerini ve gündelik eşyaları süslemek için uygulanmış olup zengin örnekleri geçmişten günümüze kadar ulaşmıştır. Geçmişten günümüze ulaşan bu çini eserlerde görülen zengin motif çeşitliliğinden ve farklı uygulama tekniklerinden esinlenerek yapılan özgün bitki ve çiçek motifli tasarımlar bu çalışmada görselleriyle birlikte sunulmuştur. Çini tabaklar yüzeyine uygulanmış olan bitki ve çiçek motifli tasarımlar geleneksel çini sanatında var olan örneklerden farklı ve tamamen özgün olarak üretilmiştir. Bu araştırmada, doğada incelenen bitki ve çiçek motifleri stilize edilerek çeşitli tasarım çalışmaları yapılmıştır. Yapılan tasarımlar içerisinden seçilen desen kompozisyonları tabak formları üzerine uygulanmıştır. Bu sayede özgün tasarımlar ve bu tasarımlarla üretilen on farklı çini eser elde edilmiştir. Yapılan tasarımlarda bütünlük ve uyum elde edebilmek için motif olarak bitki ve çiçekler tercih edilmiş, renklendirmede ise, yeşil, yeşilin tonları ve turkuaz kullanılmıştır. Toplamda on adet çini tabak yüzeyine uygulanan bitki ve çiçek tasarımları beş farklı motif tasarımından oluşmaktadır. Tasarım, uygulama ve sergileme aşamaları özenle düşünülerek hazırlanmış olan bu araştırma detaylı olarak incelenmiştir. Yeni ve özgün çalışmaları içeren bu araştırma çini sanatında farklı tasarımların ve özgün eserlerin elde edilmesini sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çini, bitki, tasarım

Makale Bilgisi:
Geliş: 4 Ocak 2024 *Düzeltme:16 Şubat 2024* *Kabul: 26 Şubat 2024*

© 2024 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Mimaride ve gündelik ürünlerde kullanılan çinilerin yüzeyine yapılan bitkisel motifleri inceleyen bu çalışma konuyla ilgili yapılan örnekleri ve tasarımları ele alır. Geçmişten günümüze kadar uygulanmış olan bitkisel motifli çini eserlere bakıldığında kullanılan çiçek ve bitki motiflerinin dönemin üslubuna göre stilize edilerek uygulandığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmalardan esinlenerek daha farklı tasarım ve kompozisyon örneklerinin elde edilebilmesi için yeni tasarım arayışlarına başlanmış özgün çalışmalar yapılarak bu araştırmada gösterilmiştir. Doğada bulunan bitki ve çiçeklerin gözlenmesiyle çalışmada kullanılan motifler stilize edilerek çini tabaklar yüzeyine farklı kompozisyonlar oluşturularak uygulanmıştır. Bitkisel motifler, çini sanatında uygulanan örnekler ve bunların sembolik anlamlarının ele alındığı bu çalışma yapılan tasarımların somutlaştırılarak çini eserlere dönüştürülmesi ile devam etmektedir.

Bitkisel Motifler ve Çini Sanatından Örnekler

Asırlar boyu geniş bir alana yayılmış olan Türk boyları uzun yıllar farklı toplum ve medeniyetlerle yapmış olduğu çeşitli sanat ilişkileri ile bugün hayli zengin bir kültür hazinesine sahip olmuşlardır (Keskiner, 1990: 2). Orta Asya'nın kurak steplerinden daha verimli topraklar aramak için batıya doğru göç eden Türkler eski geleneklerini birlikte getirmiş ve yaşatmaya devam etmişler; Orta Asya'da yetişen birçok bitkiyi de önce İran'a sonrada Anadolu'ya getirmişlerdir. Geldikleri değişik topraklardan, ilişki kurdukları değişik kültürlerden edindikleri bir kazanımdır (Atasoy, 2011:13). VIII. yüzyıl başlarından itibaren Türklerin tanıştıkları yeni dinlerin (Budizm ve Manihizm) de tesiriyle yerleşik hayata karşı olan soğuklukları kırılmaya başlamıştır. Bunda Göktürklerin yerine geçen Uygurların şehir hayatına karşı istekli davranmalarının da etkisi büyüktür. Yerleşik hayata geçiş Türk kültürü ve sanatı için yeni bir üslubun, bitki üslubunun doğmasına ve gelişmesine vesile olmuştur (Çetindağ, 2002: 174). Süsleme sanatlarında kullanılan motiflerden birçoğunun ilk örnekleri 8. ve 9. yüzyıl Uygur Türkleri tarafından yapılmış sanat eserlerinde görülmektedir. Bunların arasında Hatai ismi verilen Uzak Doğu kökenli stilize çiçekler başta gelmektedir (Keskiner, 2002: 1). Uygurlara ait mabetlerde rastlanan duvar fresklerinde ve minyatürlerde çiçek süslemeleri kullanılmıştır. Selçuklularla beraber saraylara Güzel Sanatlar Akademileri gibi işleyen bir sistem yerleşmiştir. Beylikler döneminde ve Osmanlı saraylarında bu devam etmiştir. Saray baş nakkaşı ve ekibinin hazırladığı desen tasarımlarında stilize, yarı stilize ve natüralist üslupta çiçek ve yaprak motifleri kullanılmıştır (Kadakçı, 2014: 74). Doğadaki bitki ve çiçek çeşitleri kullandığımız ürünlerde ve eşyalarımızda form ve motif olarak geçmişten günümüze yer edinmiştir. Bitkilerin gövde, dal, yaprak, çiçek, meyvelerinin sonsuz biçim ve renk zenginliği, kompozisyon oluşturmada, tasarımı hazırlayanlar için bulunmaz bir kaynaktır. Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan atalarımızın yaptığı bezeme çalışmalarında bitkisel konular sürekli işlenmiştir. Bu konu ile ilgili bezeme çalışmaları Osmanlı imparatorluğu döneminde doruk noktasına ulaşmıştır (Kılıçkan, 2004: 24). XVI. yüzyılın ünlü sanatçılarından olan Karamemi geleneklerin dışına çıkarak yepyeni bir üslup yaratmasına ortam hazırlamıştır. XVI. yüzyılın ortalarında ise Osmanlı sarayında Şahkulu'nun talebesi olan müzehhip Karamemi, natüralist motifleri stilize ederek yeni bir üslup başlatmıştır. Karamemi'nin üslûbu ile Osmanlı süsleme sanatının bütün dallarında natüralist bitkiler ile süslemeler görülmeye başlamıştır (Emlak, 2022: 183). Osmanlı sanatında geleneksel bitki formlarının doğadaki görünümüne daha yakın bir biçime büründüğü görülmektedir. Çiçek minyatüründe en küçük ayrıntının bile yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Çiçekler, stilize edildiğinde, basitleştirildiğinde veya idealize edildiğinde bile tanımlanabilmektedir (Demiriz, 2019:15).

Çini sanatının en olgun dönemi olan XVI. yüzyıl eserlerinde hemen hemen bütün bahçe çiçeklerini bulmak ve o müstesna domates kırmızısı ile lale, karanfil, gül, vs. seyretmek mümkündür (Birol ve Derman, 1991: 113). Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1535'te İznik'te yapılan tabak, şişe, bardak gibi çini eşyalarda çiçek üslubu uygulanmış ve yeni yeni sümbül, karanfil, Manisa lalesi gibi çiçekler İznik tabaklarında görünmeye başlamıştır (Şekil 1.2), (Atasoy, 2011: 101).

Şekil 1. 16.y.y, İznik çini, tabak, Çinili Köşk, İstanbul (Fotoğraf: Yazar, 2013)
Şekil 2. 16.y.y, İznik çini, tabak, Çinili Köşk, İstanbul (Fotoğraf: Yazar, 2013).

Kanuni Sultan Süleyman döneminde geliştirilen çiçek üslubu ile mimarideki çinilerde de çiçek motifleri tercih edilmiştir. Saraylar, padişah köşkleri, camiler, türbeler devrin en sevilen çiçekleri olan bahar dalları, laleler, karanfiller, güller, gül goncaları, sümbüller, hatta menekşe, hanımeli, Manisa lalesi, çınar yaprakları ile birer cennet bahçesine çevrilmiştir (Atasoy, 2017: 158). Türk sanatında batı etkisi XVII. yüzyıl ortalarından itibaren kendini göstermektedir. Bu dönemde klasik motiflerin özelliğini kaybettiği görülmektedir. Süsleme alanında da bir yandan eski motifler kullanılırken diğer taraftan natüralist anlamda değerlendirilen çiçek buketlerine yer verilmeye başlanmıştır (Keskiner, 1990: 2). XVIII. yüzyılın ilk çeyreği ile natüralist çiçekler, minyatür özelliğinde geliştirilerek Şukufe adıyla Türk sanatında kullanılmaya başlamıştır (Emlak,2022: 184). XVIII. yüzyılda 'Türk rokokosu' adı verilen yeni bir süsleme tarzı oluşmuştur. Bu üslupta çiçek ve yapraklardan oluşan çelenk biçiminde süslemeler kurdele ve fiyonklarla bezeli gül sepetleri çoğunluktadır. Zeytin, meşe, defne, maydanoz yaprakları gibi yeni motif türleri girmiştir. XIX. yüzyıl sonlarında klasik motiflerin kullanıldığı çalışmaların yapılmasına gayret gösterilmişse de başarılı olunamamış, Neo-Klasik denilen bu akım ile son yıllara kadar uzanan duraklama dönemine girilmiştir (Keskiener, 1990: 3).

Bitkilerin Sembolik Anlamları ve Tanımları

Doğadaki bitki ve çiçeklerin sembolik anlamlarına bakıldığında, bitkiler; toprak ana ve yaşam döngüsüyle ilişkilidir. Çoğu bereket tanrılarının alameti sayılır. Bitki kökü ise bereket getiren suları ve analığı temsil eder. Kimi bitkiler efsanevi atalar olarak görülür, diğerlerinin ise bir tanrı ya da kahramanın karnından gelme olduğuna inanılır ki buda ölüm ve dirilişe bir göndermedir. Eski bir düşünceye göre bedenin belirli kısımlarını andıran bitkiler bu kısımlardaki rahatsızlıkların tedavisinde kullanılabilmektedir (Wilkinson, 2009: 80). Çiçekler; ruhsal bakımdan saflığı, aydınlanmayı, ulaşılacak mükemmelliği, ruhsal tekamülü, ruhsal erdemleri ifade eder. Açılmış çiçek veya çiçeğin açılması spiritüel aydınlanmayı simgeler. Açılmamış yani taç yaprakları kapalı olan çiçek ise henüz spiritüel aydınlığa erişmemiş varlıkların şuur ve idrak halini simgeler. Çiçek doğanın periyodik özelliğini ve yenilenmeyi simgeler. Güzelliğin ve ahengin sembolüdür (Salt, 2006: 90).

Çini tabakların yüzeylerine uygulanan tasarımlarda kullanılan bitkilerin anlam ve tanımlarına baktığımızda bazı kaynaklarda belirtilen bilgiler aşağıda yer almaktadır. Lale; Farsça bir kelime olan lale çok yıllık, soğanlı ve otsu bir bitkinin adıdır. Gerçek vatanının Orta Asya olduğu sanılan lale esas itibarıyla yabani bir bitkidir. Romalılar ve Bizanslılar döneminde tanınmayan lale Anadolu'da XII. yüzyıldan itibaren süs bitkisi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Lalenin Türkiye'den Avrupa'ya ne zaman götürüldüğü kesin olarak bilinmemektedir (Kurnaz, 2003: 79). İran'da kusursuz aşkın simgesi olan lale daha sonra Allah ile ilgili bir sembol haline gelmiştir. Hollanda'yla bağlantılıdır ve Amsterdam'ın olduğu kadar varlık, güzellik ve ilkbaharında simgesidir (Wilkinson, 2009: 82). Edirne'deki Sultan Selim Camii'nin müezzin mahfili kenarlarında bulunan mermer sütunlardan birinde "ters lale" mevcuttur. "Lale" lafzı harf itibarıyla (Allah)

lafzına tevafuk ettiği gibi tersi de "hilal" olarak okunur (Polat, 2001: 91). Anadolu pek çok lale türüne ev sahipliği etmesine rağmen lale kültürünün Anadolu'ya Türklerle geldiği bilinmektedir. Roma ve Bizans'ın hiç ilgilenmediği bu çiçek Türk tezyinatında XIII. yüzyıldan itibaren Selçuklu Abidelerinde, el yazması kitaplarda ve kitap kapaklarında görülmeye başlar. Lale temasının Anadolu Türk şiirinde ilk kez işlenmesi ise XIII. yüzyılda Mevlâna tarafından olur (Ceylan, 1999: 72). Osmanlı'da motifin görüldüğü tarih 1550-18. yüzyıl sonu olarak belirtilmektedir (Demiriz, 2019: 391). Çini sanatında farklı ebatlarda ve farklı renklerde lale motifinin kullanılmış olduğu görülmektedir.

Leylak; Syringa vulgaris, adı eski Yunanca (Flüt ağacı) anlamına gelmektedir. Vatanı Doğu Avrupa'nın dağlarıdır. Leylak bahçelerin ve parkların en sevilen süs fidanıdır (Öğe, 1997: 201). Fransa'da son zamanlarda vuku bulan neşriyata göre "leylak" 1865 tarihlerine doğru Çin'den Fransa'ya ithal edilmiş mamafih "Adı leylak, lilas commun'un yani Syringa vulgaris" denilen leylak son asrın nihayetlerinden evvel Fransa'da zer edilmekte olduğu Fransız müellifleri tarafından zikredilmektedir (Polat, 2001: 195). Osmanlı'da motifin görüldüğü tarih 1727-1877 olarak belirtilmektedir (Demiriz, 2019: 391). Çiçekleri, mor, pembe, beyaz, hatta sarı olanları bile vardır. Yaprakları kalp şeklindedir (Öğe, 1997: 201). Leylak motifinin çini sanatında kullanılmış örneği belirlenememiş olup diğer sanatlarımızda kullanıldığı görülebilmektedir.

Kaktüs; Kaktüs adı Yunancada "dikenli bitki" anlamına gelen "kaktos" kelimesinden gelmektedir. Kaktüslerin anavatanı Amerika kıtası ve yöresindeki adalar olup en çok kaktüs türüne Meksika'da rastlanmaktadır. Yaprakları hemen hemen kaybolmuş bunların yerini dikenler almıştır (Oral, 1999: 186). Birbirinden çok farklı yapı, görünüş ve umulmadık derecede renkli, güzel çiçekleriyle gerçek süs bitkisi niteliği kazanan kaktüslere etli bitkiler (succulents) adı da verilmiştir (Öğe, 1997: 249). Geleneksel Türk çini sanatında kullanılan motifleri incelediğimizde kaktüs motifinin uygulanmış olduğu örnekler belirlenememiş olup diğer sanat alanlarında bu motifin örnekleri görülebilmektedir.

Tasarım ve Uygulama

Ebatları 30 cm olan on adet çini tabağın yüzeyine yapılan bitki ve çiçek tasarımları ürünün yüzeyine kömür tozu ile aktarılmamış karakalemle, elle çizilmiştir. Bu sayede elde edilen çini eserlerin tek seferlik üretimi yapılarak tekrarının yapılmaması amaçlanmıştır. Uygulanan tasarımlar doğadan esinlenilen bitki ve çiçeklerin stilize edilmesi ile oluşturulmuş ve her biri ayrı ayrı çalışılmıştır. Tabakaların yüzeyine motif tasarımları çizildikten sonra fırça yardımıyla motiflerin, siyah renkli boyayla, tahrirleri çekilmiştir. Bu sayede motiflerin ana hatları oluşturulmuştur. Oluşturulan ana hatların içi sır altı boyalarla boyanmıştır. Büyük ve küçük ebatlarda stilize edilen çiçekler, bitkiler ve farklı ebatlardaki yaprak motifleriyle çini tabakların yüzeyinde tasarımlar oluşturulmuştur. Doğadan esinlenilerek hazırlanan bitki motifli tasarımlar; lale, leylak, kaktüs ve stilize çiçekten oluşmaktadır. Tabakların yüzeyine yapılan bu tasarımlar, tabakların birlikte sergilenmesine olanak sağladığı gibi ayrı ayrı sergilenmesine de olanak sağlamaktadır. Bu sayede tabaklar tek tek veya ikili olarak kullanılabilmektedir. Tabakların ikili olarak sergilenmesi çalışmamıza pano görünümü kazandırmaktadır. Ayrıca tabak sayısı ve tasarım sayısı arttırılarak pano görünümlü daha büyük eserlerde elde edilebilir. Uygulanan tasarımlar sır altı tekniği ile yapılmış olup renk olarak; yeşil, yeşilin tonları ve turkuaz kullanılmıştır. Kullanılan motiflerde de bitki ve çiçekler tercih edilmiştir. Böylece hem tasarımda hem de renklerde uyum ve bütünlük sağlanmıştır. Yapılan bu tasarım çalışmaları neticesinde çini tabakların pano görünümü oluşturarak farklı bir sergileme niteliğine sahip olduğu görülmektedir.

Tasarım ve uygulama sürecinde, on adet çini tabağın yüzeyine yapılan tasarımlar ve bu tasarımlarla tabakların tekli ve ikili olarak sergilenebileceğini gösteren çini eserler görülmektedir. Çini eserlerin tekli olarak sergilenebileceğini gösteren uygulamalar (Şekil 3) aşağıda yer almaktadır.

Şekil 3. Çini tabakların tekli olarak sergilenme görselleri

Yapılan tasarıma göre çini tabakların ikili olarak sergilenmeleri de (Şekil 4-13) görülmektedir. 30cmx30cm ebatlarında olan çini tabaklar, bitki ve çiçek motiflerinin stilize edilmesi ile uygulanmış çalışmalardır. Sır altı boyama tekniği ile tezyin edilmişlerdir. Desenleme işlemi tamamlanan tabakların yüzeyi şeffaf sırla kaplanarak 960 derecede fırınlanmışlardır. Tabakların altlı üstlü yerleştirilmesiyle tabaklar ve yüzeylerine yapılan tasarım bütünleşmekte, eser ebadı 30cmx60cm olmaktadır.

Çini tabaklar yüzeyine yapılan tasarımlarla çini tabaklar ikili olarak sergilenebilmektedir. Bu uygulamalar aşağıda görülmektedir.

Eser Uygulama 1.

Şekil 4. Uygulama 1 (Çiçek)
Şekil 5. Uygulama 1, fırınlanmış görünüm (Çiçek)

Şekil 4 ve 5'te görülen çalışma; doğadaki çiçeklerden esinlenilerek tasarlanmıştır. 30x30cm ebatlı iki adet çini tabağın yüzeyine uygulanan tasarım karakalemle çizilmiştir. Çiçeğin stilize edilmesi nedeni ile doğadaki hangi çiçeğe ait olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak çiçek motifi olduğu görülebilmektedir. Tek bir çiçek motifinin büyük, küçük ebatlı ve tomurcuk olarak kullanımı, büyük ve küçük ebatlı yaprakların kullanımıyla tabağın yüzeyinde tasarım çalışması uygulanmıştır. Tasarım hazırlandıktan sonra siyah tahrirle motifler çizilmiştir. Motiflerin içleri yeşil, turkuaz ve koyu yeşil renkleri ile boyandıktan sonra tabağın yüzeyi şeffaf sırla sırlanmıştır

Eser Uygulama 2.

Şekil 6. Uygulama 2 (Leylak)
Şekil 7. Uygulama 2, fırınlanmış görünüm (Leylak)

Şekil 6 ve 7'de görülen çalışma; doğadaki bitkilerden biri olan leylak ağacının çiçeğinden esinlenilerek tasarlanmıştır. 30x30cm ebatlı iki adet çini tabağın yüzeyinde yapılan tasarım karakalemle çizilerek uygulanmıştır. Yapılan tasarımda leylak ağacının çiçeği stilize edilerek uygulanmıştır. Çiçek motifinin büyük, küçük ebatlı kullanımı ve küçük ebatlı yaprakların kullanımıyla tabağın yüzeyine tasarım çalışması uygulanmıştır. Tasarım hazırlandıktan sonra siyah tahrirle motifler çizilmiştir. Motiflerin içleri yeşil, turkuaz ve koyu yeşil renkleri ile boyandıktan sonra tabağın yüzeyi şeffaf sırla sırlanmıştır. Devam eden bir tasarım uygulaması olduğu için eser pano görünümü sergilemektedir. Bu şekilde sergilenmesi neticesinde eser ebadının 30x60cm olduğu belirtilmelidir.

Eser Uygulama 3.

Şekil 8. Uygulama 3 (Lale)
Şekil 9. Uygulama 3, fırınlanmış görünüm (Lale)

Şekil 8 ve 9'da görülen çalışma; doğadaki çiçeklerden biri olan laleden esinlenilerek tasarlanmıştır. 30x30cm ebatlı iki adet çini tabağın yüzeyine tasarım karakalemle çizilmiştir. Yapılan tasarımda laleler stilize edilerek uygulanmıştır. Lale motiflerinin içine küçük lale motifleri ilave edilmiştir. Tabakların yüzeyine uygulanan lale motiflerinin büyük, küçük ebatlı kullanımı ve büyük küçük ebatlı yaprak motiflerinin uygulanmasıyla yapılan tasarım çalışması tamamlanmıştır. Tasarım hazırlandıktan sonra siyah tahrirle motiflerin hatları çizilmiştir. Motiflerin içleri, yeşil, turkuaz ve koyu yeşil renkleri ile boyandıktan sonra tabağın yüzeyi şeffaf sırla sırlanmıştır.

Eser Uygulama 4.

Şekil 10. Uygulama 4 (Ters lale)
Şekil 11. Uygulama 4, fırınlanmış görünüm (Ters lale)

Şekil 10 ve 11'de görülen çalışma; doğadaki çiçeklerden biri olan ters laleden esinlenilerek tasarlanmıştır. 30x30cm ebatlı iki adet çini tabağın yüzeyine tasarım karakalemle çizilmiştir. Yapılan tasarımda ters laleler stilize edilerek uygulanmıştır. Farklı ebatlarda kullanılmış laleler, tomurcukları ve büyük küçük ebatlı yapraklarıyla tabağın yüzeyine yapılan tasarım çalışması hazırlanmıştır. Tasarım hazırlandıktan sonra siyah tahrirle motiflerin hatları çizilmiştir. Motiflerin içleri yeşil, turkuaz ve koyu yeşil renkleri ile boyandıktan sonra tabağın yüzeyi şeffaf sırla sırlanmıştır. Devam eden bir tasarım uygulaması olduğu için eser pano görünümü sergilemektedir. Bu şekilde sergilenmesi neticesinde eser ebadının 30x60cm olduğu belirtilmelidir.

Eser Uygulama 5.

Şekil 12. Uygulama 5 (Kaktüs)
Şekil 13. Uygulama 5, fırınlanmış görünüm (Kaktüs)

Şekil 12 ve 13'de görülen çalışma; doğadaki bitkilerden biri olan kaktüsten esinlenilerek tasarlanmıştır. 30x30cm ebatlı iki adet çini tabağın yüzeyine tasarım karakalemle çizilmiştir. Yapılan tasarımda kaktüsler stilize edilerek uygulanmıştır. Tabağın yüzeyine yapılan kaktüs motifi ince uzun olarak çiçekleriyle birlikte çizilmiş ve tasarım çalışması tamamlanmıştır. Tasarım hazırlandıktan sonra siyah tahrirle motiflerin hatları çizilmiştir. Motiflerin içleri yeşil, turkuaz ve koyu yeşil renkleri ile boyandıktan sonra tabağın yüzeyi şeffaf sırla sırlanmıştır.

Eserlerin Sergilenmesi

Araştırmamızın bu bölümünde fırınlanan çini tabakların nasıl sergileneceği konusu ele alınmıştır. Toplamda on adet 30x30cm ebatlarında olan çini tabakların sergilenebilmesi için farklı eskiz çalışmaları yapılmıştır. Yapılan eskiz çalışmaları içerisinden seçilen tasarım (Şekil 14) uygulanarak fotoğraflarla belgelenmiştir.

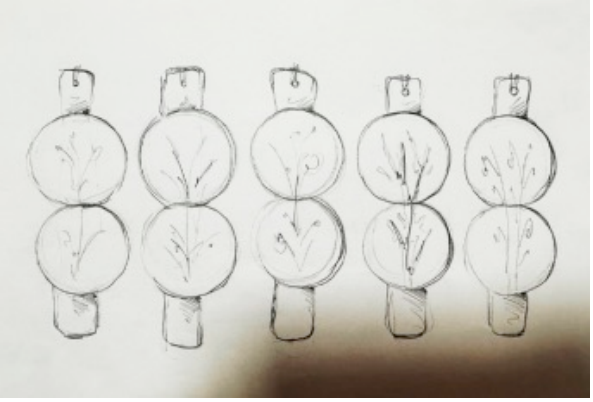

Şekil 14. Eskiz çalışmaları içinden seçilen tasarım
Şekil 15. Ahşapların ilk görünümü

Seçilen tasarıma göre on adet çini tabağın sergilenmesi; bulunan ahşapların üzerine, tabakların ikili olarak asılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Çini tabakların ikili olarak sergilenmesi neticesinde yapılan eserin ebadı 30x60cm olmuştur. Farklı ebatlarda ve farklı renkte bulunan ahşapların (Şekil 15) istenilen ebat ve renge getirilmesi için ahşaplar üzerinde ayrıntılı çalışma yapılmıştır. Bulunan ahşaplar içinden, istenilen form ve kalınlıkta olan, beş adet ahşap belirlenmiştir. Belirlenen beş farklı ahşabın; eni, 10-15cm, boyu 80cm olacak şekilde ayarlanmış olup yüzeylerine istenilen ağaç renginde ahşap koruyucu verniği uygulanmıştır. Hazırlanan ahşaplar üzerine çini tabakların asılmasıyla eserler sergilenmeye hazır hale getirilmiştir (Şekil 16). Çini eserlerin ahşaplar üzerinde sergilenmesi yapılan çalışmaya özgünlük ve farklılık kazandırmıştır. Ahşap renginin koyu renk tercih edilmesiyle çini eserler ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca kullanılan ahşaplar çini eserlere çerçeve niteliği kazandırarak sergilenmelerini kolaylaştırmaktadır. Çini ve ahşap malzemelerle hazırlanmış olan bu tasarım farklı malzemelerin uyum içinde kullanılabileceğini de gösteren örnek bir çalışma oluşturmaktadır.

Şekil 16. Çini tabakların ahşaplar üzerine asılarak sergilenmeye hazır görünümleri

Sonuç

Doğadaki bitki ve çiçeklerin zengin örnekleri geçmişten günümüze sanat eserlerimiz için kaynak oluşturmakta ve uygulanmaktadır. Geleneksel Türk sanatlarımızda da bu uygulamalar farklı malzeme ve tekniklerle yapılarak kullanılmakta ve varlığını sürdürmektedir. Çini alanında da bu motiflerin örnekleri konuyla ilgili kaynaklarda ve günümüze ulaşan çini eserlerde görülebilmektedir. Çini sanatında uygulanan bitki ve çiçek motiflerinden daha farklı ve özgün çalışmalar yaparak yeni eserlerin elde edilmesi için bu tasarımlar yapılarak araştırmada görselleriyle birlikte sunulmuştur. Çini formlarda sıklıkla karşılaştığımız karanfil, lale, gül, zambak vb. gibi klasikleşmiş formdaki çiçek motifleriyle yapılan tasarımların dışında doğadaki bitki ve çiçeklerden esinlenerek ve özgün yorumlar katılarak yeni tasarımlar elde edilmiştir. Çini tabakların yüzeyine uygulanan bu tasarımlar tabakaların birleşmesiyle bütünleşmekte ve pano görünümlü tabak tasarımları elde edilebilmektedir. Her tabağın yüzeyi sır altı tekniği ile süslenmiştir. Tabaklar tek tek sergilenebileceği gibi ikili olarak, yüzeylerine uygulanan bitki ve çiçek motiflerinin bütünleşmesiyle de sergilenebilmektedir. Eser 1'den eser 5'e kadar olan bölümde çini tabakların ikili olarak sergilenmiş örnekleri yer almaktadır. Toplamda on adet çini tabak yüzeyine beş farklı bitki ve çiçek tasarımı uygulanmış, görsellerle birlikte çalışmamızda sunulmuştur. Kaktüs, lale, leylak ve çiçek gibi doğal bitki ve çiçeklerin stilize edilerek yorumlanmasıyla farklı tasarımlar elde edilmiş ve çini sanatına uygulanmıştır. Yapılan tasarımlar içinden seçilenler çini tabakların yüzeyine karakalemle çizilmiştir. Çizilen motiflerin ana hatları siyah tahrir boyası ile fırça yardımıyla uygulanmıştır. Tahriri çekilen motiflerin içleri; yeşil, koyu yeşil ve turkuaz renkli sır altı boyalarla renklendirilmiştir. Boyama işlemi tamamlanan tabakların yüzeyi, daldırma yöntemiyle, şeffaf sırla kaplanarak fırınlanmıştır. Böylece fırınlanan tabaklar hazır ve sergilenmeye uygun hale getirilmiştir. Araştırmada, çini tabakalar yüzeyine yapılan motif uygulamaları fotoğraflarla belgelenerek alanla ilgili yeni ve özgün eserlerin üretildiği gösterilmiştir.

Bu araştırmada çini tabaklar yüzeyine uygulanmış olan bitki ve çiçeklerin sembolik anlamlarına da yer verilmiştir. Eserlerin sergilenmesi bölümünde; çini tabakaların hazırlanan ahşaplar üzerine asılarak sergilenmeye hazır hale getirilmesinden bahsedilmiştir. Böylece araştırmada, sadece çini tabakların değil ahşaplarında tasarlanarak beraber sergilenmeleri amaçlanmış ve uygulanmıştır. Çini ve ahşap malzemelerin birlikte kullanımıyla hazırlanmış olan araştırmamız alana yeni tasarımlar kazandırmakta ve özgün uygulamalar sunmaktadır.

Tarih boyunca bitkisel motifler çini eserlere uygulanan kompozisyonlar içinde her dönemde gelişim ve değişim göstermiştir. Günümüz malzemesi, tasarım ve kompozisyon anlayışıyla yapılan bu çalışmalar yeni ve özgün motifler kullanılarak yapılmış çini eserlerin oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışma ile çini sanatına özgü yeni tasarımlar ve çalışmaların kazandırılması öngörülmektedir. Ayrıca benzer araştırmaların daha farklı uygulamalar ve tasarımlarla yapılacağı düşünülmektedir. Yapılan bu çalışma ve elde edilen çini eserlerle alana sağlayacağı katkının sürdürülebilirliği öngörülerek çalışmamız hazırlanmıştır.

Kaynaklar

Atasoy, N., Hasbahçe, Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek. İstanbul: 2011.

Atasoy, N., "Osmanlı'nın Çiçekleri". Bitki Ressamlığı, Kültür, Sanat, Şehir Mevsimlik Tematik Dergi. Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul: 2017

Birol, İ. A. ve Derman, Ç., Türk tezyini sanatlarında motifler, motıfs ın turkısh decoratıve arts. İstanbul: 1991.

Ceylan, G., Güller, karanfiller, laleler ve sümbüller. Flora Yayınları, İstanbul: 1999.

Çetindağ, Y., "Türk kültüründe hayvan ve bitki motiflerinin seyri". Türkler. Orta Çağ, Yeni Türkiye Yayınları, 4, Ankara: 2002.

Demiriz, Y., Osmanlı kitap sanatında doğal çiçekler. İstanbul: 2019.

Emlak, S., "Natüralist üsluptaki çiçek resimleri: hoca sadeddin efendi'nin selimname'si". Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi. 2022: 7, 179-202.

Kadakçı, V., A., (2014). "Tezhip sanatında kullanılan bitkisel kökenli motifler hakkında". Klasik Sanatlar Yıllığı 2, 2014: 74-79. Erişim Linki: https://www.klasiksanatlar.com/icerik/sayfa/471/klasik_sanatlar_yilligi_2014.html

Keskiner, C., Turkısh motıfs, Türk motifleri. Temel Matbaacılık, İstanbul: 1990.

Keskiner, C., Türk süsleme sanatlarında stilize çiçekler-hatai. Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Ankara: 2002.

Kılıçkan, H., Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk bezeme sanatı ve örnekleri. İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul: 2004.

Kurnaz, C., "Lale". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 27, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara: 2003, 79-80.

Oral, N., İç mekan süs bitkileri. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa: 1999.
Öğe, H., R., Çiçekler kaktüsler ve etli bitkiler, süs bitkilerin bakımı, hastalıkları ve önleme yöntemleri. İnkılap Kitabevi, İstanbul: 1997.
Polat, N. H., Türk çiçek ve ziraat kültürü üzerine. Kitabevi, İstanbul: 2001.
Salt, A., Ansiklopedi-semboller. Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul: 2006.
Wilkinson, K., Semboller ve işaretler. Alfa Yayınları, İstanbul: 2009.

ORIGINAL TILE ART DESIGNS WITH PLANT MOTIVES

Mine ERDEM KÖROĞLU

ABSTRACT

Rich examples of the art of tile, which evolved concurrently with architecture, have survived from the past to the present to adorn wall surfaces and other commonplace objects in Anatolian buildings. This study showcases unique plant and flower motif designs influenced by various motifs and techniques found in tile works. The unique floral and plant patterns on tile plates' surfaces are distinct from traditional tile art currently on display. Several design studies were conducted in this research by stylizing the flower and plant motifs that exist in nature. Plate forms were covered with compositions of patterns chosen from the designs. Thus, unique designs were obtained, and ten distinct tile works were made using these designs. Plants and flowers were preferred as motifs to accomplish integrity and harmony; green, as well as shades of green and turquoise, were used for colouring. The ten ceramic plates feature five distinct motif designs in plant and flower designs. The study underwent a thorough review, considering the design, application, and exhibition phases. It is possible to obtain various tile art designs and original works thanks to this research, which also includes new and original works.

Keywords: Tile, plant, design